

УДК 94:371.83

Тетяна Луговська

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСОНАЛЬНИХ АНКЕТ ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА РОСІЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ "ДРУГ" У ЛЬВОВІ

У статті досліджуються основні пункти заповнених персональних анкет членів товариства російських студентів "Друг" у Львові. Здійснено аналіз відповідей на питання анкет, які заповнювали львівські студенти, що прагнули бути членами цієї структури упродовж 1924–1934 рр.

Ключові слова: товариство російських студентів "Друг", русофільство, "Товариство імені М. Качковського", культурно-освітня діяльність, опитувальний листок (анкета).

У громадсько-політичному житті Західної України в міжвоєнний період вагомий вплив мали організації галицьких русофілів. Це, зокрема, такі культурно-просвітницькі організації, як Руський інститут "Народний дім" у Львові, Львівський Ставропільський Інститут, "Товариство імені М. Качковського", Товариство "Руських дам".

Серед молодіжних організацій досить активно самостійно діяло і співпрацювало з іншими русофільськими об'єднаннями студентське товариство "Друг" у Львові. Характер діяльності та персональний склад товариства залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – проаналізувати відповіді студентів – членів товариства "Друг" на питання опитувальних листків.

Завдання статті – на основі аналізу анкет дати характеристику персональному складу товариства "Друг" за окремими пунктами відповідей на питання анкет.

Хронологічні рамки дослідження – період заповнення анкет: 1924 – 1934 роки.

Обмеженою є історіографія питання. Це лише окремі наукові публікації, у яких згадується студентська організація "Друг" у Львові, зокрема це праця Л. Матюшко [7].

Основу джерельної бази статті складають матеріали Центрального державного історичного архіву у м. Львові (фонд 506 с "Товариство російських студентів "Друг" у Львові").

Наукова новизна статті полягає в тому, що дотепер аналізу персонального складу товариства російських студентів "Друг" у Львові практично не здійснювалося.

У фонді 506с Центрального державного історичного архіву України у Львові зберігаються анкетні листки членів товариства "Друг", заповнені ними власноручно з проханням вступу в дійсні члени товариства (справи 154 – 157). Загальна кількість заповнених анкетних листків за період в десять років (1924–1934 рр.) у чотирьох справах – 574 листки.

Аналіз анкетних листків дозволяє скласти загальну картину про членів товариства "Друг" згідно їх відповідей на анкетні питання.

Заповненими є дві редакції (форми) анкет: анкета першого типу – Анкетний листок ("Анкетный листъ") і анкета другого типу – Опитувальний листок ("Опросной листъ"). Упродовж 1924–1927 рр. частіше використовувалася форма для анкетування, у якій було двадцять питань (анкета першого типу), хоча паралельно з анкетною першого типу зустрічаємо форму другого типу, у якій кількість питань скорочена до тринадцяти. Після 1927 року анкети першого типу на двадцять питань не використовувалися, їх повністю замінили анкети другого типу на тринадцять питань.

Заповнювалися листки, як вже вказувалося, власноручно, але часто, незважаючи на вказівку "писати розбірливо" мають місце латинські літери і польські терміни, тому досить важко зрозуміти через специфіку правопису окремі записи чи слова, що пояснюється скоріше не стільки недбалістю, скільки володінням російською мовою не на належному рівні, про що і пишуть в анкетних листках окремі заявники.

Кожен член товариства, заповнюючи анкету другого типу, звертався до правління товариства "Друг" у Львові з проханням прийняти його до членів товариства у якості, а далі прописом вказувалося, зазвичай, майже усі писали в якості дійсного члена товариства (зрідка зустрічаються записи прийняти в якості члена-змагальника – ("члена-соревнователя") [1, арк. 73, 92]. Є анкети, у яких цей пункт пропущений без заповнення, хоча стоїть підпис заявника [2, арк. 10, 12; 1, арк. 84, 93, 95]. Далі, згідно з заявою, у якій якості майбутній член товариства буде представлений, йшло зобов'язання дотримуватись статуту і постанов правління товариства "Друг", а також допомагати, після завершення навчання ("студий") товариству матеріально й морально. Такі зобов'язання скріплювалися підписом [2, арк. 1].

Аналогічні зобов'язання з підписом зустрічаються майже в усіх заповнених анкетах першого типу. В анкетному листку першого типу зобов'язання не були віддруковані типографським шрифтом,

тому кожен, на звороті листка, власноручно писав декларацію, у якій під чесне слово зобов'язувався, що він після завершення навчання по мірі своїх сил і можливостей допомагатиме товариству. Далі вказувалася дата, місяць і рік та ставився підпис [2. арк 14 зв.].

Вдосконалюючи чи видозмінюючи анкету, розробники залишили у ній відповідні зобов'язання про моральну і матеріальну допомогу, але у видрукуваних типографським способом зобов'язаннях в анкетах другого типу не зустрічаємо фрази про "слово честі", а також немає уточнення про допомогу заявника товариству "по мірі сил і можливостей". Таким чином, відхиливши власноручно написану декларацію, в анкеті другого типу дещо втрачається вагомість моменту вступу до товариства і подія стає більш ординарною.

Є невелика кількість анкет другого типу, видрукуваних на друкарській машинці [1. арк. 24, 45; 3, арк. 80, 95], що, ймовірно свідчить про відсутність бланків у певний період – ці анкети датовані осінніми місяцями 1927 р. Має місце анкета, що заповнена не власноручно, а на друкарській машинці [3, арк. 20]. Це анкета студента другого року навчання ветеринарної академії Романа Леськова з Дрогобича, у якій він просить прийняти його в члени товариства в якості "члена соревнователя". Причина машинописного заповнення ймовірно і в тому, що Р. Леськів не володів російським правописом, про що він вказав, відповідаючи на питання чи знає він російську мову і літературу – "хочу знать", але зазначив, що володіє малоросійською мовою, а також польською і німецькою мовами [3, арк. 20].

Згідно з анкетами для вступу до товариства потрібна була рекомендація двох дійсних членів товариства. У анкетах першого типу був пункт про "Рекомендацію двох членів Товариства або "Гуртка Техніків" [3, арк. 129]. Заповнювався цей пункт довільно: просто стояло два підписи, один підпис, прізвище та ім'я без підпису, взагалі пункт не заповнений. У анкетах другого типу ті, хто рекомендував нового члена, тим самим підтверджували правильність заповненої ним анкети і просили правління товариства про прийняття колеги у члени товариства "Друг". Це підтвердження і прохання скріплювалося їх підписами без розшифрування прізвища, але в окремій графі вказувався номер членського квитка, тому при бажанні можна було легко встановити, хто давав рекомендацію. У багатьох анкетах другого типу також є підписи, але відсутні номери членських квитків, або є лише один підпис і номер членського квитка [3, арк. 127], або такий варіант, коли взагалі не заповнена сама рекомендація і відсутні підписи у рекомендації, хоча є відповідна резолюція про прийняття у члени товариства [3, арк. 123].

Резолюцію про прийняття у дійсні члени чи в члени товариства на змагальній стадії підписували на підставі постанови правління голова товариства і секретар. Їх підписи скріплювалися печаткою. Вивчаючи ці аспекти анкетування можна зробити висновок про те, що часта відсутність рекомендацій, підписів, номерів членських квитків вказують на формалізм і низьку дисципліну діловодства у правлінні товариства.

В анкетах другого типу був ще пункт "Примітки". Найчастіше він взагалі не заповнений. Деколи зустрічаються там записи: "Витримав екзамен з російської історії" [1, арк. 5], "Екзамен по російській історії витримав" [1, арк. 48], "екзамен по історії Русі витримав" [1.арк. 58], "Іспит по історії витримав" [4, арк. 99], "На підставі рішення правління звільнений від вступного екзамену" [4, арк. 101], "Прийнятий до складу дійсних членів" і дата [4, арк. 87]. Аналізуючи типовість записів у цьому пункті можна зробити висновок що його призначення було лише для відмітки про екзамени з російської історії, але заповнювався цей пункт дуже рідко, або запис робився у випадку коли претендент був переведений з членів-змагальників у дійсні члени товариства.

Аналізуючи архівні матеріали фонду, не маємо змогу в рамках статті детально зупинитися на усіх пунктах анкети, але з метою цілісності уявлення про стан справи, коротко розглянемо лише деякі найбільш вагомні і показові аспекти анкет обох типів.

Зазвичай, в анкетному листку вказувалося повністю прізвище ім'я та по батькові заявника. У анкеті другого типу йшла графа місця і дати народження, що в анкеті першого типу була четвертою.

Пункт третій в обох типах анкетних листків пропонував вказати національність. Аналіз усіх анкетних листків виявив лише один варіант відповіді – російська ("русская") національність. Таким чином, усі опитувані зараховували себе до російської національності. Уродженець Києва, студент Львівської політехніки Дімітрій Максович Міхельсон, що закінчив російську Луцьку гімназію, також у графі національність пише – "русскій" [3, арк. 56].

Оскільки в офіційній назві товариства фігурує термін "російських" студентів, то видається трохи дивним необхідність вказувати, це ще й в анкетах обох типів. Ймовірно через відсутність графи віросповідання, яка мала місце, зокрема, в анкеті "Союзу російських студентів", національність мала б засвідчувати скоріше православне віросповідання. Опосередковано підтвердженням цього є те, що товариство активно і регулярно проводило різноманітні заходи, пов'язані з релігійними святами православної церкви. Можливо під графою "національність" криється віросповідання ще й

тому, що товариство отримувало досить значну субсидію з боку сенату Львівського університету ім. Яна Казимира, що належав на той час у Польщі до юрисдикції Міністерства віросповідань та освіти [7, с. 316]. Тому, щоб не фігурувало, що державні кошти виділяються товариству православних студентів, на підтримку і популяризацію неофіційної в Польщі православної церкви, з тактичних міркувань була відсутня графа "віросповідання", але її слід розуміти під пунктом "національність".

У анкеті першого типу пропонується відповісти на питання чи був претендент до складу товариства в Росії і коли. Переважна більшість вказують, час перебування в Росії з травня-червня 1915 року [3, арк. 32], хоча зрідка зустрічається і 1914 рік [3, арк. 51]. Зазвичай, завершується період перебування у Росії претендентів до вступу в 1918–1919 рр. [2, арк. 56; 3, арк. 17; 4, арк. 89, 95], Часто перебування в Росії було більш тривалим – до 1921–1922 рр. [1, арк. 11, 44, 52, 64. 2, арк. 46, 90]. Дехто перебував в Росії лише рік 1915–1916 [3, арк. 41]. Зустрічаються випадки коли на питання "Чи перебував в Росії?" подано ствердну відповідь [3, арк. 119], але без уточнення термінів перебування.

Перебування членів товариства "Друг" в Росії пояснюється тим, що з початком Першої світової війни, усі росіяни були підозрілими особами в Австро-Угорській імперії. Доля їх була часто досить трагічною. У концентраційні табори Талергоф й Терезин були депортовані десятки тисяч русофілів тільки за ознакою національності, оскільки імперія Габсбургів остерігалася симпатій до ворожих російських військ з боку своїх підлеглих. Дійсно з приходом російської армії деколи, її зустрічали як визволительську. Однак, коли на початку літа 1915 року австрійська армія перейшла до контрнаступу, австрійці за прихильність місцевих жителів до російських військ посилили репресії, тому 100 тисячне населення, рятуючись від знищення і репресій з боку австро-угорської влади, змушене було відступати з російською армією до Росії [5].

Показовою у цьому плані є біографія письменника Ярослава Галана, родина якого, як підозріла у симпатіях до росіян, при сприянні російської військової адміністрації евакуювалася до Росії [6]. В подальшому, багато з них, після закінчення війни, через неприйняття російської революції та інших причин, поверталися у рідні краї. Дехто з них, під час навчання, ставали членами товариства російських студентів "Друг" у Львові. Ось чому в багатьох анкетах фігурують відповіді студентів про нетривалий період перебування на території Росії.

На питання чи знає претендент російську мову і літературу відповіді досить різні. Крім традиційних "так" ("знаю"), або "ні" ("не знає") [4, арк. 99], зустрічаються відповіді: наближено ("приблизительно") [4, арк. 96], хочу знати ("хочу знать"), частково ("частино") [4, арк. 110], небагато ("немного") [4, арк. 111], маю про неї загальну уяву ("имею о ней общее понятие"), мовою володію слабко ("языком слабо владею") [4, арк. 98], знаю, але не дуже ("знаю, но мало") [4, арк. 91]. Зазвичай, про знання російської мови і літератури ствердно відповідали ті, хто перебував у Росії.

Оскільки товариство крім взаємодопомоги, за характером було культурно-освітнім, то відповіді на питання, чим може бути корисний товариству новий член різноманітні, але характерні для профілю товариства. Запитання анкети першого типу звучить досить звужено – "Чим може бути корисний новий член в літературно-художній галузі діяльності товариства?" Запитання анкети другого типу – загальне, дуже широке і розпливчате – "Чим може бути корисний товариству "Друг"?" Тому різною є реакція – відповідь на це питання у двох типах анкет: якщо відповіді на анкети першого типу більш чіткі і прогнозовані, то відповіді на анкети другого типу часто бувають досить несподіваними, в залежності від розуміння такого питання конкретним претендентом.

Зокрема, найхарактернішими і найчастіше зустрічаються відповіді на це питання – співати в хорі товариства "Друг" [4, арк. 72], частими є відповіді – можуть грати в оркестрі товариства [4, арк. 70], популярними є відповіді про участь в драматичній студії та літературному гуртку [4, арк. 83] та бажання займатися громадською роботою [2, арк. 77]. Через відсутність пункту "чи бажає займатися спортом і яким?", у анкеті другого типу, відповіді про спортивну діяльність у цих анкетах ділять популярність з відповідями про бажання займатися громадською роботою: шаховий і спортивний гуртки [4, арк. 71, 85], спортивною діяльністю ("спортивной деятельностью") [2, арк. 93], у відношенні до спорту ("в спортивном отношении") [2, арк. 88]. Частими є просто відписки, на зразок: "Чим може бути корисний товариству "Друг"? – відповіді: "готовністю до роботи" [4, арк. 75], "всім" [4, арк. 97; 2, арк. 8] або "нічим" [3, арк. 61].

Мають місце відповіді-казуси – "граю на роялі" [4, арк. 105], "чим завгодно" [4, арк. 106], "канцелярською роботою" [2, арк. 19], "грою на скрипці" ("игрой скрипичной") [2, арк. 56], "казначейством" [2, арк. 67], "написанням невеликих творів" ("писанием мелких сочинений") [2, арк. 84], "можу бути корисним працюючи фізично чи розумово на користь товариства" ("могу быть полезным трудясь физически или умственно на пользу общества") [3, арк. 14].

Дехто своєрідно розумів це запитання, так Романа-Ярослава Палій, відповідаючи на питання "Чим може бути корисна товариству "Друг"?", написала "голосом" [3, арк. 101], або зустрічається

відповідь – "розповсюдженням ідей товариства" ("распространением идей общества") [3, арк. 95], інший претендент на дійсні члени товариства написав – "іграю на гитарі, балалайці і мандолині" [3, арк. 132].

Олександр Мартиненко з міста Рівне у жовтні 1930 р. писав в графі "Чим може бути корисний товариству?" – "буду розмовляти з колегами по російськи", що свідчить про слабе знання членами товариства російської мови та не використання її в повсякденному спілкуванні [3, арк. 45].

Заповнюючи вказаний пункт, студенти також розуміли, що участь у суспільних заходах вимагатиме від них жертвувати своїм вільним часом. Тому через відсутність якихось інших інтересів, крім навчання, а також враховуючи чинник свого вільного часу, є досить багато анкет, у яких у вказаному пункті стоїть прочерк або він залишений не заповненим. Дехто ж писав у цьому пункті. Як, наприклад, Василь Незабийовський, уродженець Камянець-Подільського, студент ветеринарної академії, "в виду весьма тяжелых материальных условий жизни в данный момент свободным временем не располагаю..." [3, арк. 79].

У анкеті першого типу є питання "Чи бажає студент займатися спортом і яким?". Аналіз цих анкет показує, що в більшості вказане питання проігнороване і залишене без запису. Приблизно у 20 % анкет зроблені записи про бажання займатися спортом. Щодо популярності видів спорту в 20–30 рр. ХХ ст. у Львові серед студентів, то приблизно однаковий рейтинг мали такі види спорту, як футбол, велосипедний спорт і теніс. Далі приблизно порівно йде кількість студентів, які хотіли б займатися гімнастикою та легкою атлетикою. Такі види спорту, як бокс, їзда на лижах, ковзани, плавання та катання на човні набрали найменшу кількість прихильників.

У анкетах першого типу є також питання "Чи працює в місцевості постійного проживання студента читальня імені Качковського?". Метою якого було "поширення наук, моральності, працелюбності, тверезості, бережливості громадянської свідомості і всіляких чеснот серед руського населення Галичини" [8].

Основною метою діяльності товариства була видавнича робота та організація читалень, у яких пропонували населенню невеликі брошури на традиційній галицько-руській книжній мові. Читальні "Товариства імені М. Качковського" поширювали не тільки прсвітницько-історичну літературу, але й передову на той час літературу з порадами про покращення господарської та аграрної діяльності [8]. Вони засновувалися переважно у сільській місцевості, а читальні товариства "Просвіта" об'єднували навколо себе жителів міст і містечок, тим не менше між ними була певна конкуренція. Оскільки товариство російських студентів Львова "Друг" тісно співпрацювало з "Товариством імені М. Качковського", то з метою володіння більш широкою інформацією здійснювався моніторинг в анкетах про наявність читалень в місцях постійного проживання студентів. Також ця інформація була потрібна для їх організації у тих місцевостях, у яких вони були відсутні або знищені під час війни.

Аналіз анкет свідчить про те, що відповіді на це питання переважно заперечні. Приблизно у 70 % анкет, у яких є запитання про читальні товариства, вказано відповідь, що такі відсутні (вивчено 73 таких записи), і тільки біля 30 % опитаних дали відповідь, що такі читальні працюють у тій місцевості, звідки приїхали студенти до Львова на навчання (вивчено 34 таких записи). Зустрічаються більш розгорнуті відповіді, так Любомир Володимирович Сварчевський з Чертезина, студент Львівської політехніки, заповнюючи анкету, в березні 1925 року, відповів, що читальня зруйнована [1, арк. 13], аналогічно відповів студент з Надвірної [4, арк. 67], а Григорій Чемерис відповів, що у місці його постійного проживання діє аматорський гурток на зразок читальні [1, арк. 106].

Цікаво, що серед анкет є незначна кількість таких, що заповнені студентами з Тернопільщини і можливо залишилися близькі чи ті хто пам'ятає родини цих студентів, що проживали чи проживають у вказаній місцевості. Це, Мирон Юліанович Барановський з села Дарахів Тербовлянського повіту [4, арк. 18], студент медичного факультету Олег Володимирович Дейніцкий з Тербовлі [2, арк. 8], Микола Федотович Осипов, студент-медик [3, арк. 97], з Кременця Євгенія Василівна Покровська [3, арк. 118]. Роман Ярославович Луцик з села Лука Бучацького району [3, арк. 31], був членом правління товариства "Друг" упродовж 1926–1930 рр. [9, арк. 5]. Студентами математично-природничого факультету Львівського університету в різні роки були Ярослав Степанович Гладіш з Бережан [4, арк. 76] та його земляк Михайло Васильович Наворенський [3, арк. 76]. Роман Федорович Мицко з села Нівра Борщівського району був студентом Львівської політехніки [3, арк. 74]. Володимир Ісидорович Свистун з Староміщини Підволочиського району, що закінчив гімназію в Тернополі в 1922 році, навчався у ветеринарній академії [1, арк. 15], а його брат, старший на два роки, Емільян Ісидорович Свистун був студентом медицини [1, арк. 16]. Ростислав Федорович Луцик з села Кошляки Збараського повіту, що, також закінчив гімназію в Тернополі, навчався на гуманітарному факультеті університету [1, арк. 32].

На жаль, у багатьох анкетах вказувалося тільки село звідки родом студент, без зазначення повіту, деякі назви населених пунктів дуже важко розібрати, тому крім названих, можливо й інші студенти члени товариства російських студентів "Друг", були вихідцями з Тернопільщини.

Отже, до товариства російських студентів "Друг" у Львові входила значна кількість, як на той час, студентів з різних львівських вищих навчальних закладів. Усі вони дистанціювали себе як представників російської національності і були православними за віросповіданням. Вступаючи до товариства, обіцяли надавати йому після закінчення навчання, посильну матеріальну і моральну підтримку. Багато з них під час Першої світової війни перебували на території Росії. Після її закінчення повернулися в Східну Галичину. Студенти, як усі молоді люди були соціально активними, брали участь в культурно-мистецьких заходах, які проводило товариство, цікавилися і займалися спортом: футбол, теніс, гімнастика, легка атлетика тощо. Серед членів товариства були вихідці родом з різних районів території сучасної Тернопільської області, що навчалися у Львові.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАІ України), ф. 506с, оп. 1, спр. 157, 153 арк. 2. Там само, спр. 155, 162 арк. 3. Там само, спр. 156, 148 арк. 4. Там само, спр. 154, 111 арк. 5. Трагедія галицької Русі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rusmir.in.ua/ist/1009-dokumentalnyj-film-tragediya-galickoj-rusi.html>. 6. Ярослав Галан: последний из великих галицких русофилов [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.odnako.org/blogs/show_340/. 7. Матюшко Л. Діяльність москвофільського студентського товариства "Друг" у міжвоєнний період. / Матюшко Л. // Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. І. Франка на пошану професора Костянтина Кондратюка / Упорядник Олексій Сухий. – Львів: Видавництво "Піраміда", 2004. – С. 310 – 322. 8. Пашаева Н.М. И.Г. Наумович как общественный, политический и религиозный деятель Галичины второй половины XIX века [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstor.com/ukrstor/paszaewa_naumowicz.html. 9. ЦДАІ України, ф. 506с, оп.1, спр.153, 33 арк.

Татьяна Луговская

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСОНАЛЬНЫХ АНКЕТ ЧЛЕНОВ ОБЩЕСТВА РУССКИХ СТУДЕНТОВ "ДРУГ" ВО ЛЬВОВЕ

В статье исследуются основные пункты заполненных личных анкет членов общества русских студентов "Друг" во Львове. Проанализированы ответы на вопросы анкет, которые заполняли львовские студенты, желавшие стать членами общества в период с 1924 по 1934 годы.

Ключевые слова: общество русских студентов "Друг", русофильство, "Общество имени М. Качковского", культурно-просветительская деятельность, опросный лист (анкета)

Tatyana Lugovska

DESCRIPTION PERSONAL PROFILE MEMBER OF THE SOCIETY RUSSIAN STUDENTS "FRIEND" IN LVIV

In article data of the main points of the filled personal questionnaires of members of society of Russian students "Friend" in Lviv are investigated. The analysis of answers to questions of questionnaires which were filled by the Lvov students wishing to become members of society of Russian students "Friend" in Lviv from 1924 for 1934 is made.

Key words: society of rusky students "Friend", rusofilstvo, "Society of a name Kachkovsky", cultural and educational activity, questionnaire.